

KULTURMILJÖ
HALLAND

GÄLLARPSSTUGAN I PÅSKBERGSSKOGEN

Britt-Marie Lennartsson

UTREDNING AV EN BYGGNADS KULTURHISTORISKA VÄRDE

Gällarpsstugan, Getakärr 5:1, Påskbergsskogen, Varbergs stad och kommun

2014:3

OMSLAGSBILD K 2014-97
FOTO Britt-Marie Lennartsson, Kulturmiljö Halland
TEXT Britt-Marie Lennartsson
DIARIENUMMER 2014-426

Innehåll	
Beskrivning	3
Läge	3
Exteriör	4
Interiör	5
Skador och påverkan på det kulturhistoriska värdet	7
Historik	8
1729	8
Ägarelängden	8
Byggnaden – Hallandslängan	9
Påskbergsskogen	11
NTF: S scouters och flytten	12
Befintligt skydd	13
Kulturhistoriskt värde	13
Rekommendation	14
Källor	15
Litteratur	15
Arkiv	15
Informanter	15
Foto	15

KULTURHISTORISK UTREDNING AV EN BYGGNADS KULTURHISTORISKA VÄRDE Gällarpsstugan i Påskbergsskogen, Getakärr 5:1, Varbergs stad och kommun

Dnr 2014-426

Britt-Marie Lennartsson

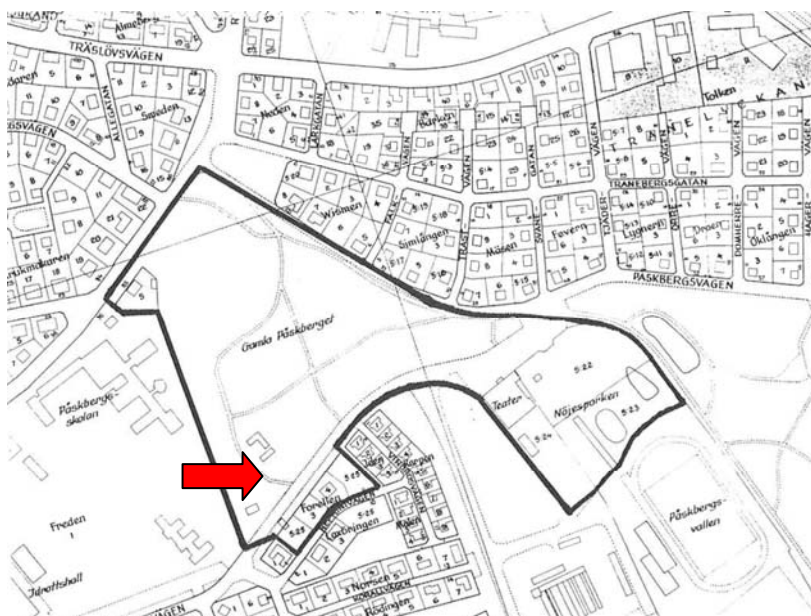
Gällarpsstugan är en äldre byggnad, troligen från 1700-tal, vilken flyttats från Gällarp i Skällinge socken till Påskbergsskogen i slutet av 1950-talet, för att användas som scoutstuga. Kommunen har blivit ägare till rubricerade stuga och behöver underlag för att fatta beslut om stugans framtid. Då byggnaden finns med i inventeringen för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, 2009, och i bevarandeplanen för Varberg, 1991, är det kulturhistoriska värdet en viktig faktor i hanteringen av byggnaden. Under hösten 2014 gav Stadsbyggnadskontoret på Varbergs kommun, genom Samhällsutvecklingskontoret, Kulturmiljö Halland i uppdrag att utreda Gällarpsstugans kulturhistoriska värde.

Dokumentationen har utförts av Kulturmiljö Halland genom bebyggelseantikvarie Britt-Marie Lennartsson, som även ansvarat för föreliggande rapport. Arkivmaterialet förvaras hos Kulturmiljö Halland, Bastionsgatan 3 i Halmstad under dnr 2014-426.

Beskrivning

Läge

Gällarpsstugan ligger i Påskbergsskogen, Gamla Påskberget, på en sydsluttning. Skogen är här ganska gles och byggnaden är därför väl synlig från en stig tillhörande slinga runt skogen, nära en lekplats och nära Danska vägen. Stugan ligger i väst-östlig riktning. Norr om stugan ligger yngre hus, från tidigt 1970-tal, placerade i vinkel.

Gällarpsstugan på Gamla Påskberget, karta över kulturmiljö i bevarandeplan för Varberg, 1991.

Exteriör

Relativt modern gjuten grund med natursten, med huggen yta utåt.

Fasad stående träpanel, cirkelsågad, profilerad locklist, varierade bredder på panelen, målad med röd oljefärg.

Fönster vitmålade, tvålufts med spröjs, vitmålade enkla foder, dubbelkopplade.

Moderna ytterdörrar; en till köket mot norr, med stenhäll framför. Två mot söder, med stenhällar som trappor.

Sadeltak med röda enkupiga lertegelpannor.

En skorsten, modern murad i tegel, men med äldre stenhällar mot taket.

Moderna häng- och stuprännor, vitlackerade, runda böjar.

Gällarpsstugan sedd från söder, med en av promenadstigarna i förgrunden. Den yngre byggnaden från tidigt 1970-tal i bakgrunden.

Stugan från sydost, med kompost vid gaveln, yngre byggnaden i bakgrunden. Fönstren är troligen nya sedan flytten, men stämmer överens med hur de äldre fönstren sett ut. Grunden är en modern gjuten konstruktion, men med stenar ingjutna.

I bakgrunden, bortom träden skymtar Mariedalsgård, på andra sidan Danska vägen.

Interiör

Interiören karakteriseras av flytten på 1950-talet/alt. Domänverkets renovering på 1940-talet. Samtliga ytskikt är troligen nya från denna tid, även om de gjorts i material och i en anda som influerats av det ursprungliga. Tak, väggar och golv är överlag i trä, men är jämna, släta, av samma bredder, vilket inte varit fallet om de varit ursprungligt. Några rum har också tapeter. Vissa moderna installationer gjordes vid flytten för att en funktionell klubbstuga skulle skapas såsom wc, el, belysning och modernt kök. Därför lyfts nedan fram det som är ursprungligt och har ett kulturhistoriskt värde och därmed är bevarandevärt. Timmerväggarna och stommen. På vinden, på den västra gaveln syns ännu numrering av stockarna från flytten.

Planlösningen tämligen intakt. En tunn vägg som delar av ett pannrum vid spismuren i köket är troligen sentida liksom ev. inredning på vinden.

Öppen spis och bakugn, utförande och placering i huset.

Äldre spegeldörrar med lås och trycken.

Stengolv i köket.

Köket har en modern inredning, men har ett golv av naturstenshällar och en bakugn, som är ursprungliga. Timmerväggarna är synliga i köket.

Bakugnen, med stenhällar framför i en nisch. Stengolv, äldre spegeldörrar mellan rummen. Ytterdörrarna är dock moderna.

Timmerväggarna är synliga i köket. Elinstallationerna har till viss del äldre utförande, även om armaturer ofta är helt moderna som lysrör. Spegeldörrarna med äldre lås är ett bevarandevärt kulturarv.

Det stora rummet mitt i huset, med öppen spis kallades för stugan. Köket ligger till vänster om öppna spisen och farstun med trappan upp till loftet/vinden ligger till höger om spisen.

Rummet intill stugan. Även om fönstren är relativt nya är de ett fint hantverk. I utrymmet mellan takfoten och rumsväggen finns små förrådsutrymmen. Här kan man se att innertaket satts samman av diverse återvunnet virke.

Vinden, eller loftet har nya ytskikt, utom på gaveln. Där kan ännu numreringen av timret synas, som gjordes vid flytten, för att huset skulle kunna monteras ihop igen.

Skador och påverkan på det kulturhistoriska värdet

Detta är ingen djupgående skadebesiktning, men några saker har iakttagits.

Huset ser ut att i stort vara i gott skick, om än i behov av underhåll. En vattenskada andra våningen vid WC:t har dock orsakat större problem. Golvet är uppbrutet på andra planet runt WC:t och det syns någon typ av påväxt på kökstaket.

Utvändigt är panelen rötskadad, framför allt i nederkant, liksom trösklar. Fönstren behöver ses över och målas. Panelen har dock en modern prägel, och är målad i en olämplig färgtyp, borde vara röd slamfärg. Taket är täckt med tegel i stället för halm. Dock kan ett fint enkupigt lertegel, som det som ligger på taket idag, ha en förankring i det traditionella byggandet från sent 1800-tal och framåt.

Interiören är relativt modern till sina ytskikt, vilket påverkar det byggnadshistoriska värdet och autenticiteten som genuin äldre hallandslänga. Interiören får dock ses i perspektivet att syftet med byggnaden, när den flyttades till platsen, inte var att skapa en museal miljö utan en fungerande klubbstuga, för en levande verksamhet. Syftet var dock även att byggnaden skulle ha en historisk förankring och att det gav ett mervärde för verksamheten och miljön i Påskbergsskogen. Mycket av den sentida interiören har dock hantverksmässiga och materialmässiga kvaliteter och är också intressant såtillvida att de speglar stugans epok med scouterna.

Uppbrutna golv på andra våningen efter vattenskada.

Historik

1729

Gällarpsstugan hade fastighetsbeteckningen Gällarp 1.¹ Den gården finns omnämnd och är beskriven i Hallands landbeskrivning från 1729. Vi kan dock inte veta om det är "vår" Gällarpsstugan som då stod på plats i Påskbergsskogen, men det vittnar i alla fall om gårdens ålder. På gården bodde en åbo, Håckan Anders med sin hustru, två söner och en dotter. Taket på manhuset behövde repareras liksom taken på uthusen samt ett kvarnhus, en skvaltkvarn. Uppgiften att taken var dåliga borde kunna tolkas som att husen inte var nya, dvs att gården är äldre än 1720-tal. Till gården hörde en liten trädgård med två äppelträd, en kålhage, en humlegård med 20 stänger, och på ägorna fanns gärdesgårdar både i sten och trä. Åkrarna var steniga, liksom ängarna och behövde röjas, då det växte ek, björk och al här. Det verkar med andra ord som att gården inte var i något toppskick vid denna tid. Till gården hörde även del i en samfälld bokskog och hade ett ålfiske i Gällarpssjön (Giälla) sjö och Stora Neden.²

Ägarelängden

Det finns en ägarelängd för Gällarp 1 sedan 1794.³ Det är därmed en lucka mellan 1729 och 1794. Ägarelängden berättar inte direkt om själva bostadshuset, om det byggdes senare eller är samma hur, som kanske byggts om eller till genom åren. Ägarelängden ger en viktig bild av levnadsvillkoren för dem som levde på gården, och kan ses som en proviniens som ger huset ett historiskt mervärde, en bakgrund som gör historien levande. Det vi vet om Hallandslängor, gör att det mycket väl kan vara samma byggnad, som dessa människor levde i.

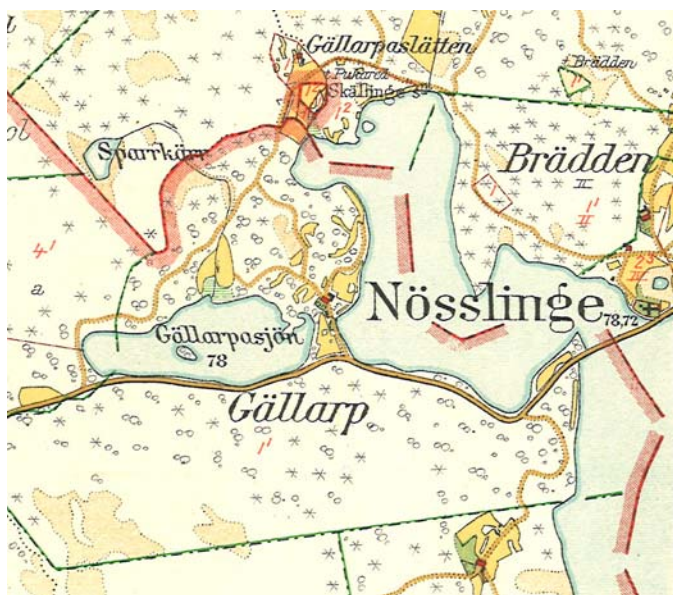
Ägarelängden visar att det ofta bodde många samtidigt i huset, och på gården. Familjerna hade ofta många barn; upp till åtta stycken, och att det fanns 1-2 drängar och 1-2 pigor på gården. Gällarpsstugan är en med den tidens mått mätt ett ganska stort bostadshus, och de som ägde den hörde troligen inte till de fattigaste. Kunskapen om ägarna berättar dock också om hårda levnadsvillkor, som medförde tidig död och svårigheter att ta hand om en gård för ensamstående kvinnor.

¹ Hallands kulturhistoriska museum, arkiv, Skällinge sn, nr 8694

² Hallands landbeskrivning, s 611-612

³ Hallands kulturhistoriska museum, arkiv, Skällinge sn, nr 8694, Folkrorelsernas arkiv, Varbergs NTO Scoutkår, AI:1 77

- De första kända ägarna var Anders och Gunhild Carlsson, som hade fyra barn.
- Sonen Per och hans fru Kierstin Gunnarsdotter tog över 1815, medan den äldre generationen ännu levde. De hade tre barn, två pigor och en dräng. Per dog tidigt, liksom ett av barnen. Barnen var små och Kierstin kunde inte ensam ta hand om gården, varför hon flyttade till Trönninge.
- Istället tog åbon, en arrendator, Anders Gunnarsson från Bredden, över gården 1827.
- När den tidigare ägarens son, Gustaf, blivit vuxen, kom han dock tillbaka till gården, med sin hustru Inger Brita Toresdotter 1841. De fick dock bara en dotter, som inte fick ta över gården (för att hon var kvinna).
- Istället verkar ägandet gått till åbons son, Gustaf Andersson, och hans fru, Annika Andersdotter 1851. De fick sex barn. Gustaf dog dock redan 1860, och Annika blev ensam. Hon kämpade för sin rätt att ta över gården, och blev riksbekant då hon drev frågan så långt att hon gjorde en s.k. träskovandring till Kung Oskar för att få sin rätt, vilket dock inte hjälpte.
- Istället dök det upp en ny ägare familj 1867; Bengt Olsson och Lena Beata Svensdotter. De fick åtta barn.
- Deras son, Nils Aron Bengtsson, blev den som tog över gården 1896. Han förblev ungtkarl och det finns berättelser om honom, att han inte gärna tog ut sig. Istället för att hugga ved lär han ha burit in hela stockar och matat in den i elden allteftersom den brann.
- Eftersom Nils Aron saknade barn kom det nya ägare efter honom, 1931; Anders Johan Börjesson och Greta Bernhardina Bengtsson, vilka lär ha kommit tillbaka till Sverige från Amerika. De brukade gården, men moderniserade en hel del. De lät riva uthusen och byggde ett nytt bostadshus, men lät den gamla stugan stå kvar.
- De flyttade in till Varberg 1945 och sålde gården till Domänverket.
- Domänverket tycks ha sett ett värde i den gamla byggnaden, då de lät rusta upp huset. 1955 sålde de stugan till NTF scouter i Varberg under förbehåll att den skulle flyttas till ny plats.

Gällarp 1 är den gård som ligger mitt på kartbilden (utdrag ur ekonomisk karta 1925) mellan Gällarpssjön och Stora Neten.

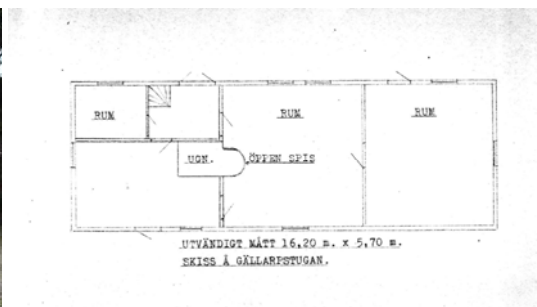
Byggnaden - Hallandslängan

Gällarpsstugan representerar en byggnadstradition som var vanlig i denna del av landet och som också fått benämningen Hallandslänga. Det vi idag kallar Hallandslänga har sina rötter i högloftstugan, även kallat sydgötiskt hus. Ett exempel på ett sådant hus är den s.k. Bexellska stugan på Träslövsvägen 1 i Varberg. En högloftstuga består av en låg knuttimrad ryggåsstuga, som är öppen upp till taknocken/ryggåsen invändigt. Denna ryggåsstuga flankeras av en eller två högre häbbare, ofta byggda i skiftesverk, som hade loft där spannmål förvarades.⁴ Denna tredelning av planlösningen levde ofta kvar i långloftstugan.⁵ I slutet av 1700-talet blev det allt vanligare att ryggåsstugans tak höjdes till samma höjd som häbbarna och försågs med innertak så att det blev ett loft över hela byggnaden. På vissa håll, bl.a. i inlandet av Varbergs kommun, skedde denna förändring i byggandet först i mitten av 1800-talet. Laga skiftet var ofta en pådrivande faktor

⁴ Ahnlund, s 39

⁵ Ahnlund, s 40

i denna ändring; då husen flyttades byggdes de upp som långloftstugor och denna sed spred sig även till de husägare vars gårdar låg kvar.⁶

Bexellska stugan i Varberg, vid Träslövsvägen, är ett exempel på en högloftstuga/Sydgötikst hus. Planen över Gällarpsstugan visar en tydlig indelning i tre delar, ett arv från det sydgötiska husets tid. (Stadsbyggnadskontorets arkiv, akt för Getakärr 5:1)

Hallandslängan karakteriseras av ett asymmetriskt yttre; fönstersättningen speglar funktionerna invändigt. Två tätt sittande fönster visar var det stora rummet, stugan, som upptar hela husbredden, ligger. Stugan ligger alltid någonstans i mitten av byggnaden, med kök och kammare i ena änden och två kamrar eller ännu en stuga på andra sidan. Liksom föregångaren högloftstugan, har även hallandslängan ofta två ingångar.⁷ Det relativt branta taket, ca 45 graders lutning, visar att taket var täckt med halm.⁸ I akten för bygglov för Gällarpsstugan finns några små svartvita foton, vilka troligen visar Gällarpsstugan innan flytten, på sin ursprungliga plats. Av dessa framgår att stugan mycket riktigt återuppfördes i ursprungligt skick beträffande fönster och dörrsättning och att taket var halmtäckt.

Kopior på de små svartvita foton som finns i akten på Stadsbyggnadskontorets arkiv, Getakärr 5:1, tagna på Gällarpsstugan innan flytten.

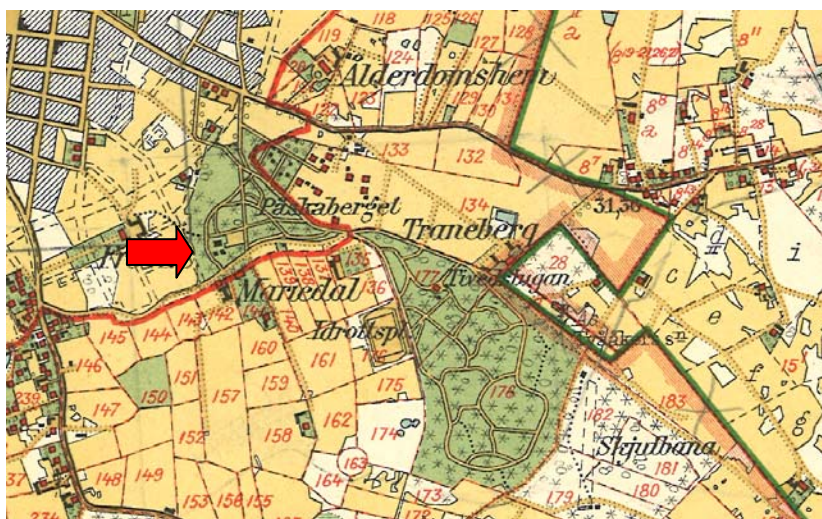
⁶ Ahnlund, s 42

⁷ Ahnlund, s 43-44

⁸ Ahnlund, s 47

En av de mest påfallande äldre inslagen i Gällarpsstugan är spiskomplexet, med öppen spis och bakugn kring en stor mur. I äldre hus låg eldstaden centralt placerad i stugan, men senare flyttades eldstaden till ena hörnet. I Halland skedde denna förändring någon gång under 1700-talet. Eldstaden byggdes ofta som ett helt komplex, som finns i Gällarpsstugan, med öppen spis med välvd kupa i stugan, och bakugn i intilliggande separat kök. Separata kök började skapas någon gång under denna tid, men blev vanliga först på 1800-talet. Bakugnen upptog ofta större delen av spismuren.⁹ Denna typ av ugn/spis var tämligen vanlig i Halland, vilket man kan läsa mer om i Albert Sandklefs bok, *Hallandsgårdar*, från 1939. Sandklef blev också kontaktad inför flytten av Gällarpsstugan och lär ha varit inblandad i just spisfrågan.¹⁰

I akten för bygglov för Gällarpsstugan finns några små svartvita foton, vilka troligen visar Gällarpsstugan innan flytten, på sin ursprungliga plats. Av dessa framgår att stugan mycket riktigt återuppfördes i ursprungligt skick beträffande fönster och dörrsättning. Taket var dock stråttäckt, troligen halm. I bakgrunden skymtar ett kulligt skogbeväxt landskap, samt en yngre villa byggd under perioden 1931-1945. Det ser ut att vara en traditionell villa, på hög gjuten grund, med källare, villaplan och brutet sadeltak och shingeltak. Det var en typ av byggnad som ofta ersatte de omoderna låga längorna. Här placerades rummen kring en murstock i stället för på rad, vilket krävde flera värmekällor. Det fanns källare för förvaring, och vilket troligen tog bort en del golvdrag och markkyla, våningsplanen var högre och luftigare, med plats för högre fönster och mer ljus.

Ekonomisk karta från 1925, läget dit Gällarpsstugan flyttades 1958 visas med röd pil.

Påskbergsskogen

Varberg med omnejd var under 1700- och 1800-talen en ganska karg plats. Rektorn vid läroverket, Herman Rodhe, tog initiativ till att bilda Småfåglarnas vänner 1870. De blev en intresseförening för parker och planteringar i staden, vars första projekt blev att plantera träd på Påskberget 1872. Påskberget var vid tiden en karg miljö med berg, sten, flygsand och ljung. Påskberget blev utflyktsmålet för "vanligt" folk, då de andra parkerna, som Societetsparken, var en avstängd plats, reserverad för de välbeställda badgästerna. Påskbergsskogen fick en stor betydelse för rekreation och avkoppling och en 5 m hög minnessten restes över Rodhe 1905.¹¹ Stora fester anordnades av Småfåglarnas vänner, bl.a. karnevalståg från Brunnsplanen till Påskbergsskogen. 1907 ställde doktor Almer upp med sin bil, den första bilen i Varberg, som attraktion. Man kunde få åktur runt nyplanteringarna på Påskberget. Albert Sandklef, chef på Varbergs museum, ville bygga friluftsmuseum i Påskberget på 1930-talet, och han hade byggnader på lut, men blev projektet aldrig realiserat.¹²

Tivedstugan byggdes av Småfåglarnas vänner, borta vid den anlagda dammen, och utgjorde bostad till vaktmästaren, men innehöll även serverig. Den övergick senare till stadens ägo, troligen i samband med att parkförvaltningen, och senare gatukontoret tog över skötseln av parken, från Småfåglarnas vänner.¹³

⁹ Ahnlund, s 59

¹⁰ Folkrorelsearkivet, NSF Scouternas föräldraförening, A I:1 FANN 677, mötesprotokoll 1958-04-09

¹¹ Person, 1995, S 185-188

¹² Jern, s 49-50

¹³ Varberg - en kommuns historia, 1993

Stugan användes under krigsåren av militären och sedan av scouterna, tills den brann ned 1954.¹⁴ På kartan från 1925 syns några små byggnader. Det kan ha varit en mindre kaffeservering som fanns här tidigare.¹⁵

NTF: s scouter och flytten

NTO:s scoutkår hade haft sin lokal i Tivedsstugan, som brann ned 1954.¹⁶ 1955 kan man läsa i mötesprotokollen för NTO:s scoutkår, att det dykt upp en möjlighet att få köpa den s.k. Hallandsstugan i Gällarp.¹⁷ Domänverket var inte längre intresserade av att behålla stugan, men ville heller inte riva den.¹⁸ 1955 fick man köpa stugan för 50 kr.¹⁹ Det kan tyckas som en låg summa, men den stora kostnaden blev istället att flytta och bygga upp den på nytt.²⁰ Mötesprotokollen visar också en rad frågor som skulle lösas inför flytt; kostnader, finansiering, bildandet av byggnadsfond och en föräldraförening som fick i uppdrag att bereda flytt och uppförande. Mycket praktiska saker skulle lösas som placering, vatten, el, vvs mm. En stor del av arbetet utfördes ideellt och mycket av pengarna kom in genom lotterier, marknader, fester, basarer och lotterier; allt vittnar om ett stort engagemang.²¹

Det står dock inte i dessa handlingar så mycket om vad som egentligen gjordes, mer än att taket, som tidigare var halmtäckt nu troligen fick sin tegeltäckning.²² Dr. Albert Sandklef, chef för Varbergs museum, blev kontaktad i samband med flytten.²³ Han fick ansvara för själva flytten och återuppbyggnaden, så att det hela skedde på ett riktigt sätt. Alla trädelar och stenar i spisen märktes upp så att det skulle bli samma hus, och samma spis/ugn, som återbyggdes, som stått i Gällarp.²⁴ Sandklef var kanske den i länet som visste mest om det traditionella byggandet i Halland, genom sin bok: *Hallandsgårdar*, från 1939. Här finns uppmätningar och undersökningar om hur de äldre husen och gårdarna byggts, samt även spisar och ugnar av den typ som återfinns i Gällarpsstugan.

NTO Scoutkår sökte efter en plats att ställa sin nya stuga på, och kontaktade kommunen. Man föreslog själva att den skulle kunna stå i stadsnära skogsmiljö, som Påskbergsskogen.²⁵ 1957 söktes bygglov för att få placera stugan i Påskbergsskogen, på platsen för vattenverkets tillfälliga förråd, vilket avsågs rivas. Bygglov gavs 21 februari 1957.²⁶ Stugan kunde invigas 1958. Det finns en uppgift om officiell invigning 7 juni 1958, enligt föräldraföreningens årsberättelse för 1958, men Varbergs tidning rapporterar från en invigning i november 1958.²⁷

Det tycks ha funnits ett stort intresse och stolthet hos scoutkåren för den gamla stugan, som nu fått en ny miljö och ett nytt sammanhang. Enligt en skildring av en fest på St Georgdagen (23 april) 1963 på femårsdagen efter första spadtaget för uppförandet av Gällarpsstugan. Scoutledarna hade då tidstroga kläder på sig och menyn speglade den mat man skulle kunna ha ätit 170 år tidigare (1794). Det var även i detta sammanhang som ägarelängden forskats fram och presentationen av den var en av programpunkterna under festen.²⁸ St Georg, eller St Göran, är scouternas skyddshelgon, eftersom scouterna ska kämpa mot sin samtids drakar, som fördomar och ondska.²⁹

Ganska snart efter Gällarpsstugan började användas som scoutstuga insåg kåren att den egentligen var för liten och att man ville bygga till. Detta fördröjdes dock pga ändrade skatteregler, som tillkommit på denna typ av byggnad.³⁰ NSF Scoutkår hade sökt bygglov redan 1969 för att bygga en ny byggnad vid

¹⁴ Jern, s 49-50

¹⁵ Åke Bendix, 2014-12-09

¹⁶ Hallands Kulturhistoriska museum, Varbergs tidning, 1958-11-24

¹⁷ Folkrorelsernas arkiv, Varbergs NTO Scoutkår, AI:1 77, 1949-1964, mötesprotokoll 1953-01-06

¹⁸ Håkan Norling, 2014-12-18

¹⁹ Folkrorelsernas arkiv, Varbergs NTO Scoutkår, AI:1 77, 1949-1964, mötesprotokoll 1955-08-17

²⁰ Håkan Norling, 2014-12-18

²¹ Folkrorelsernas arkiv, Varbergs NTO Scoutkår, AI:1 77, 1949-1964, mötesprotokoll

²² Folkrorelsernas arkiv, Varbergs NTO Scoutkår, AI:1 77, FANN 677, mötesprotokoll 1958-08-15

²³ Folkrorelsernas arkiv, Varbergs NTO Scoutkår, AI:1 77, FANN 677, mötesprotokoll

²⁴ Håkan Norling, 2014-12-18

²⁵ Håkan Norling, 2014-12-18

²⁶ Stadsbyggnadskontoret, Varbergs kommun, akten för Getakärr 5:1

²⁷ Hallands Kulturhistoriska museum, Varbergs tidning, 1958-11-24

²⁸ Hallands kulturhistoriska museum, arkiv, Skällinge sn, nr 8694

²⁹ <http://www.scouterna.se/aktiviteter-och-lager/aktivitetsbanken/aktivitet/fira-scouthogtider/>, 2014-12-16

³⁰ Folkrorelsernas arkiv, Varbergs NTO Scoutkår, AI:1 77, FANN 677, Bulletin nr 1, 1971

Gällarpsstugan. Bygglov beviljades och byggnaden stod färdig 1972.³¹ Det är de rödfärgade längorna som är placerade i vinkel intill Gällarpsstugan. De placerades i vinkel på ett sätt som en traditionell kringbyggd, eller delvis kringbyggd, Hallandsgård. Utformningen bygger på Gällarpsstugans utseende och form, vilket visar att scoutkåren hade respekt för den äldre byggnaden. Även denna gång utfördes arbetet till stor del genom frivilliga insatser av kårernas och föräldraföreningens medlemmar.³²

Tyvärr visade sig den nya byggnaden vara uppförd på ett olämpligt sätt, vilket skapade fuktproblem i huset. Det har därför inte använts på flera år. Med minskat medlemsantal blev det också för dyrt för scoutkåren att använda Gällarpsstugan för sin verksamhet. De senaste åren har i stället Varbergs scoutkår använt stugan, under tiden deras egen stuga, på en annan plats i Påskbergsskogen, återuppbyggt efter brand.³³

Befintligt skydd

- Gällarpsstugan finns med i inventeringen för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, 2009, som klass B, med byggnadshistoriskt, samhällshistoriskt, miljöskapande värden, identitetsvärde och autenticitet. Det är den gamla stugan som är av kulturhistoriskt intresse. Vinkellängan från 1970-talet har ett mycket begränsat kulturhistoriskt intresse, framför allt för sin funktion som scoutstuga.
- Byggnaden finns med i bevarandeplan för Varberg, 1991, i miljön Gamla Påskberget med Nöjesparken.
- Byggnaden finns med i kulturmiljön 4: Gamla och nya Påskberget, i Varbergsbygd – program för kulturmiljövård, 1992.
- Dessa dokument är rådgivande till ärenden som hand har ärenden inom Plan- och bygglagen, som gäller kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, dvs. de identifierar den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen som anges i bl.a. PBL 8:13: att värdefulla byggnader inte får förvanskas, 8:14: de ska underhållas och hållas i vårdat skick så att deras utformning och tekniska egenskaper bevaras, och att ändring och flyttning ska utföras varsamt. Sedan finns också 9:34: rivningslov ska inte ges till en byggnad som bör bevaras pga sitt kulturhistoriska värde.
- Juridiskt gällande är detaljplanen, upprättad 1934, alltså från tiden innan Gällarpsstugan placerats på platsen. Det finns därför inga bevarande- eller varsamhetsbestämmelser som reglerar hanteringen av byggnaden. För Påskbergsskogen finns bestämmelsen C: parkområde får bebyggas endast med sådana byggnader, som äga samband med områdets användning som parkområde, och skall i övrigt hållas tillgängligt för allmänheten. Samt II: högst 7,50 m högt och /eller två våningar. Påskberget är också markerat med vågor, dvs naturmark som ej får bebyggas.
- Inom dessa bestämmelser har därmed placering av Gällarpsstugan som scoutstuga samt tillbyggnad från 1970-talet, bedömt rymmas.

Kulturhistoriskt värde

Gällarpsstugan har ett stort och tydligt **byggnadshistoriskt värde** genom sin ålder och sin form, som typisk traditionell hallandslänga/framkammarstuga. Byggnaden har en känd ägarelängd sedan 1794, men kan vara äldre än så, då gården är känd redan i Hallands landbeskrivning 1729. Hur gammal den byggnad som står i Påskbergsskogen idag, vet vi egentligen inte och inte heller hur den förändrats, men man kan slå fast att den är en typisk representant för äldre hallandslängor, främst exteriört men även vissa drag interiört, och att dess utseende mycket väl kan ha sprungit fram ur en högloftsstuga från tidigt 1700-tal. Viktiga faktorer att bevara är stommen av timmer, planlösning, fönstrens form och placering, i viss mån även ytterdörrarnas placering, spegeldörrar mellan rummen, stengolv och öppen spis samt bakugn och järnspis.

Ytskikten invändigt bedöms vara av modernt slag, från tiden då byggnaden flyttades eller senare. De har därför begränsat kulturhistoriskt värde, men mycket av detta har ett hantverksmässigt utförande i kvalitativa material, om än inte av ett ålderdomligt slag. Här finns fina trägolv och träpaneler i tak, samt väggpaneler. Fönstren har ”rätt form” och indelning, med fina fönsterbänkar, och ser ut att vara i tämligen gott skick. Dessa inslag har därför ett miljöskapande värde för byggnaden, även om de inte kan sägas vara bevarandevärda ur ett kulturhistoriskt perspektiv. De kan bevaras för att de är fina, av bra material, ur ett

³¹ Stadsbyggnadskontoret, Varbergs kommun, akten för Getakärr 5:1

³² Folkrorelsernas arkiv, Varbergs NTO Scoutkår, AI:1 77, FANN 677, Bulletin nr 1, 1973

³³ Håkan Norling, 2014-12-18

ekonomiskt och hållbarhetsperspektiv; att man sparar det som är i gott skick. Autenticitet som tas upp i inventeringen, är till stor del en upplevelse av en autentisk byggnad, då så mycket är .

Sedan finns det **samhällshistoriska värdet**. Folkrörelser under 1900-talet har haft en stor inverkan på människors liv; både på arbetet men också på fritiden. Nykterhetsrörelserna var stora och aktiva, och hade också omfattande bar- och ungdomsverksamheter. Scoutrörelserna har sin grund i kyrkan, och här även i nykterhetsrörelsen, för att ge barnen goda förutsättningar att få en bra fritid och en god framtid.

Det fanns under första hälften av 1900-talet en tradition att flytta byggnader, för att säkerställa ett bevarande, att skapa hembygdsparkar och hembygdsgårdar, för att bevara en äldre historia i landet från att försvinna. Gällarpsstugan är lite annorlunda i detta perspektiv, då det är en relativt sen flytt och att den utfördes av NTO:s scoutrörelse och inte hembygdsrörelsen. Den har sedan förknippats med scouterna och Påskbergsskogen under över 50 år och där haft sin plats i staden, och därmed finns ett **identitetsskapande värde**. Hur stort detta värde är, är svårt att avgöra i en sådan här undersökning. Scoutrörelsen har själva lämnat stugan, men den finns säkerligen med i många nuvarande och f. d. scouters och varbergsbors medvetande och minnen, då scoutkåren varit aktiv, haft många medlemmar och aktiviteter för allmänhet som marknader, basarer, firanden, promenader mm.

Byggnaden har också ett **miljöskapande värde** i Påskbergsskogen, som en av få byggnader inne i skogen, i ett väl synligt läge från stigar och Danska vägen. I bevarandeplanen, 1992, finns stugan med i en särskilt värdefull kulturmiljö; Gamla Påskberget med Nöjesparken. Motivet till miljön är inte beskrivet eller redovisat. I kulturmiljöprogrammet för Varbergs kommun, Varbergsbygd, 1991, är motivet till miljön ”*en arealt omfattande park- och skogsmiljö och självklar lunga i staden. Väl frekventerad rekreativ miljö*”. Gällarpsstugan nämns som en del av denna miljö, som hitflyttad Hallandslänga som utgör samlingslokal. Förr fanns det fler serveringar så som Tivedsstugan, som var till för besökande i miljön. Under 1800-talet och tidigt 1900-tal fanns det få gröna lungor i staden och dess omnejd, som var tillgängliga för allmänheten. Påskbergsskogen var då mer av ett utflyktsmål. Idag är det mer är en plats för motion och lek, under kortare stunder. Gällarpsstugan kan därför vara en symbol för parkens/skogens historia, då den innehöll fler inslag än natur. Det kan ur detta perspektiv vara motiverat att bevara Gällarpsstugan här, med en funktion som vänder sig till allmänheten.

Rekommendation

- Byggnaden bör bevaras.
- Byggnaden bör bevaras i första hand i sitt nuvarande läge.
- Aktuell rapport kan utgöra underlag vid ansökan om bidrag för renovering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse hos länsstyrelsen, främst beträffande exteriöra åtgärder, samt ev spiskomplex. En viktig faktor för bidragsmöjligheter är troligen att byggnaden blir tillgänglig för allmänheten.
- Ur kulturhistoriskt perspektiv finns det utrymme för ändrad användning, så länge det inte skadar byggnadens kulturhistoriska värden. Då endast vissa fysiska faktorer (se interiöra beskrivningen av äldre bevarade faktorer) är bevarandevärda interiört finns det möjligheter att anpassa byggnaden till olika ändamål och genomföra förändringar. Detta gäller även exteriört; det viktiga är att bevara karaktären som hallandslänga beträffande volym, och vissa placeringar av fönster så som de båda tätt sittande fönstren i stugan (stora rummet med öppna spisen).
- En ny användning får inte heller påverka den kulturhistoriska miljön, den gamla Påskbergsskogen, negativt. Det finns dock även utrymme för diskussion även vid behov av ev. tillbyggnader.
- Det finns inga kulturhistoriska intressen i vinkelbyggnaden från 1970-talet.
- Om ett bevarande på plats visar sig omöjligt, kan en flytt ev. vara en lösning, då byggnaden i alla fall bevaras. Det bör dock föregås av en annan typ av undersökning som klarlägger byggnadens identitetsvärden för allmänheten.

Källor

Litteratur

Ahnlund, Björn, *Halländskt byggnadsskick – allmogens byggen*, i *Älskade hus, Halland 2005*, Årsbok för kulturhistoria och hembygdsvård i Hallands län, Ideella föreningen Länsmuseet Halmstad, Landsantikvarien vid Stiftelsen Hallands länsmuseer
Hallands landbeskrivning, Band 3, Varberg, Hallands museiförening, 1988
Jern, Henrik, *Känt och okänt och Varberg*, CAL förlaget, 1989
Sandklef, Albert, *Hallandsgårdar*, 1939
Person, Bengt-Arne m fl, *Varberg stad vid havet*, CAL-förlaget, 1995
Varberg en kommuns historia, 1993

Arkiv

Stadsbyggnadskontorets arkiv, akt för Getakärr 5:1
Kulturmiljö Hallands arkiv
Hallands kulturhistoriska museum, arkiv, nr 8694, samt Varbergs tidning 1958
Folkrörelsearkivet, Varbergs NTO Scoutkår

Informanter

Åke Bendix, 2014-12-09
Hans Norling, f.d. kårchef i NTO i 25 år, 2014-12-18

Foto

Fotografering har skett digitalt och original förvaras i arkivet hos Kulturmiljö Halland, Bastionsgatan 3, i Halmstad. Följande filmer i arkivet innehåller fotografier som visar Gällarpsstugan i december 2014:

Film nr	Datum	Fotograf
2014-97	14-12-04	Britt-Marie Lennartsson

Postadress: Bastionsgatan 3 | 302 43 Halmstad | Tel: 035-19 26 00
Fax: 035-19 26 26 | E-post: kansli@kulturmiljohalland.se | Hemsida: www.kulturmiljohalland.se